

Vähemmistösopimukset voivat edistää kveenikulttuurin kuolemaa

Bjørnar Seppola

Vain Norja erottelee kansallisia vähemmistöjään

Aluksi on pantava merkille, että kun Norja ratifioi Euroopan Neuvoston vähemmistökielisopimuksen marraskuussa 1993, valtio katsoi sen koskevan kokonaisuudessaan vain saamea, jota siis koskivat sekä osa II että III. Kveenin kieltä koski vain sopimuksen osa II. Osa II velvoittaa valtion pääasiassa vain olemaan laittamatta esteitä vähemmistökielen käytölle, mutta osa III velvoittaa valtion konkreettisiin toimiin vähemmistökielen aseman vahvistamiseksi. Ruotsi ei ole tehnyt vastaavia rajauksia, ja niinpä *meänkielellä* on paremmat oikeudet kuin *kveenillä*. Muutkaan maat, esimerkiksi Suomi, Tanska, Britannia, Alankomaat ja Saksa, eivät ole vetäneet rajoja vähemmistöjensä välille. Norja on ainoa Länsi-Euroopan maa, joka jakaa omat vähemmistönsä eri luokkiin ja harjoittaa erottelupolitiikkaa omien vähemmistöjensä välillä.

Tilanne ennen vuotta 1998

Kveeni ja saame olivat Norjassa 1700-luvulla ja pitkälle 1800-luvua kaksi asemaltaan samanarvoista kieltä. Vuonna 1851 suurkäräjät päätti, että kveenit ja saamelaiset on sulautettava norjalaiseen yhteiskuntaan opettamalla heille norjaa. Assimilaatiopolitiikka herätti kuitenkin jonkin verran vastustusta, ja vähitellen muodostettiin uusi toimintalinja; kveenit tulee assimiloida norjalaisiin, mutta saamelaiset saavat säilyttää kielensä.

Vuonna 1936 suurkäräjät sitten teki lopun kveenin ja saamen kielten tasa-arvosta päätöksellään, että vain saamea saisi vastaisuudessa käyttää apukielenä Norjan kouluissa. Kveeni/suomi syrjäytettiin, ja kieli jäi koululainsäädännön ulkopuolelle vuoteen 1997 asti.

Toisen maailmansodan jälkeen assimilaatiopolitiikka joutui epäsuosisoon useimmissa Euroopan maissa. Norjassa sitä kuitenkin jatkettiin kveenejä kohtaan ja menettelyä perusteltiin sillä, että kveenit ovat siirtolaisia. Saamelaisen

opettajayhdistyksen lausunnossa vuodelta 1985 kirjoitetaan: ”saamelaisia ja kveenin/suomenkielisiä oppilaita ei pidä yhdenvertaistaa. Saamelaisten oikeutta kouluun ja opetukseen täytyy tukea aivan toisin kuin siirtolaisten.”

Kun Norja vuonna 1990 ratifioi Yhdistyneitten Kansakuntien ILO-sopimuksen, luovuttiin siirtolais-väitteestä, ja siirryttiin sen sijaan korostamaan, että saamelaiset ovat alkuperäiskansaa mutta kveenit vähemmistö. Samoihin aikoihin nimitettiin oma saamelainen valtiosihteeri, jonka tehtäväksi tuli johtaa myös kveenipolitiikkaa. Ratkaisu osoittautui käteväksi, sillä siitä lähtien saatettiin kveeneihin kohdistuva assimilaatiopolitiikka naamioida tueksi saamelaisille. Kun saamelaiset pannaan toteuttamaan kveenien assimiloimiseen tähtäävää politiikkaa, on sitä myös vaikeampi arvostella, koska kritiikki voidaan torjua leimaamalla se hyökkäykseksi saamelaisia kohtaan.

Vähemmistösopimuksesta tuli käännekohta

Vähemmistösopimuksen ratifioiminen vuonna 1998 oli käännekohta. Ne tahot, jotka olivat ajaneet kveenien ja saamelaisten eriarvoista kohtelua, saivat uutta pontta näkemykselleen, kun kveenit päätyivät kansalliseksi vähemmistöksi ja saamelaiset alkuperäiskansaksi. Norjassa, päinvastoin kuin Ruotsissa ja Suomessa, ei käyty lainkaan poliittista keskustelua siitä, millaisilla perusteilla näin jyrkkä kahtiajako oli tehty (asiasta tarkemmin, kts. Paulsen 2004-2005).

1970- ja 1980-luvuilla käytiin vilkasta keskustelua siitä, millaista opetusta kveenit saisivat. Finnmarkin lääninneuvosto ja monet pohjoiset kunnat ehdottivat tuolloin useita kertoja suurkäräjille ja hallitukselle, että kveenin ja saamen kielet saisivat yhdenvertaisen aseman kouluissa. Nyt, kymmenen vuotta puiteyleissopimuksen ratifioinnin jälkeen, ei paikallisyhteisöistä löytyisi enää tukea kielten yhdenvertaiselle kohtelulle. Ihmiset ovat luovuttaneet ja hyväksyneet suurkäräjien päätöksen, että kveenejä ja saamelaisia on kohdeltava eriarvoisesti.

Vähemmistösopimuksen merkitys kveenyhteisöille

Kun Ruijan Kveeniliitto perustettiin vuonna 1987, oli kveenin kielen asema vielä epäselvä, ja liitto otti tavoitteekseen yhdenvertaisuuden saamen kielen kanssa. Koululaitoksen osalta tavoite saavutettiin melko hyvin. Vuonna 1997 koululakia muutettiin niin että kveenin/suomenkieliset oppilaat saivat lakisääteisen oikeuden kielensä opiskeluun. Aineen oppilasluku nousi peruskoulussa 1200 lapseen. Sitten tuli vähemmistösopimus, joka käytännössä antoi kielelle heikomman aseman kuin siihen asti. Opetusta koordinoiva kouluhallinnon elin lopetettiin ja oppimateriaalin tekeminen ja tuki uusien opettajien pätevöittämisiksi pantiin jäihin. Sen jälkeen oppilaiden lukumäärä on tasaisesti vähentynyt, nyt heitä on peruskoulussa noin 800.

Vähemmistösopimuksen ratifiointi vei pohjan kveenien tavoitteelta saada aikaan yhdenvertaisuus saamelaisten kanssa. Tästä alkoi myös kveenien itsensensuuri ja omien tavoitteiden sopeuttaminen valtion linjan mukaiseksi. 1990-luvulla Kveeniliiton ohjelma kohdistui lasten ja nuorten opetukseen, lastentarha-aloitteisiin ja kveenin kielen opetustarjontaan aikuisille. Nykyään painopiste on siirretty

museoihin, kulttuurikeskuksiin ja festivaaleihin. Ruijan Kveeniliitto ei myöskään enää pidä tärkeänä, että johtokunnan jäsenet opettelisivat kveeniä/suomea.

Lopuksi

Vähemmistösopimuksen ratifioinnin jälkeistä aika on leimannut kveenin kielen käyttäjien selvä väheneminen. Kveenikulttuuri on tänään selvästi lähempänä kuolemaansa kuin kymmenen vuotta sitten. Kveenin kieli on saanut tuekseen Euroopan neuvoston kielisopimuksen, mutta se ei ole johtanut edistykseen, koska Norjan hallitus ei ole ryhtynyt tarvittaviin toimiin kielen pelastamiseksi.

Kveenipolitiikassa on jouduttu nielemään eriarvoisuus vastineeksi siitä, että saadaan varoja museoihin, kulttuurikeskuksiin ja festivaaleihin, jotka vaalivat entisaikojen kveenien muistoja.

Vähemmistösopimuksen seurauksena assimiloituminen norjalaiseen kulttuuriin on vähentynyt, mutta saamelaiseen lisääntynyt. 98 prosenttia Norjan vähemmistörahoista annetaan saamelaisille, joten saamelaiset laitokset voivat houkuttaa isoilla apurahoilla; on tukea kirjallisuudelle, medialle, elokuvalle, musiikille ja teatterille. On tutkijastipendejä ja hyviä työpaikkoja niille, jotka valitsevat saamelaisen etnisyyden monikulttuurisesta taustastaan. Kveeni-identiteetin valinnut ei Norjassa voi saada mitään vastaavia etuja.

Viranomaiset ovat valinneet vähemmistöjensä kohtelussa eriarvoisuuspolitiikan, joka viimeistelee valtion 1800-luvulla kveenejä kohtaan aloittaman norjalaistamispolitiikan. Jos kehityksen suunta ei muutu, voi hyvää tarkoittavista valtiosopimuksista tulla viimeinen naula kveenipolitiikan arkkuun.

Suomentanut Anitta Viinikka-Kallinen